

Анастасія Юрїївна МОГИЛОВА

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
E-mail: mau2811@mail.ru

ІНСТИТУТИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Могилова, А. Ю. Інститути капіталізації підприємства [Текст] / Анастасія Юрїївна Могилова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 22. – № 2. – С. 87-93. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Доведено, що визначення структури інституціонального середовища капіталізації підприємств та впливу окремих інститутів на капіталізацію підприємств сприятиме розробці дієвих інструментів розвитку господарюючих суб'єктів та економіки загалом. Вагома частина наукових досліджень має абстрактно-теоретичний характер та гальмує реалістичне вивчення інститутів, що знижує практичну значущість наукових розробок.

Запропоновано авторське визначення понять «інституція» та «інститут». На основі дослідження еволюційного розвитку інститутів систематизовано їх характерні особливості. Встановлено інституційні важелі економічного зростання країни та суб'єктів господарювання. Запропоновано групування базових елементів інституціонального середовища капіталізації підприємства за класифікаційною ознакою видів підсистем управління, що дозволяє деталізувати шляхи забезпечення капіталізації підприємства за умов динамічної зміни внутрішнього та зовнішнього середовища господарювання.

Ключові слова: капіталізація; підприємство; інституція; інститут; середовище; інституційні фактори.

Anastasia Yuriivna MOHYLOVA

Doctor of Sciences (Economics),
Associate Professor,
Department of Marketing,
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
E-mail: mau2811@mail.ru

INSTITUTES OF CAPITALIZATION OF ENTERPRISES

Abstract

It is proved that the determination of the structure of the institutional environment and the impact of the capitalization of certain institutions on the capitalization of companies will facilitate the development of effective tools for the development of businesses and the economy in general. A great number of scientific works in this area acquires abstract and theoretical character and prevents realistic study of institutions. It reduces the practical importance of scientific research.

The author's definition of the terms «institution» and «institute» have been developed.

The result of the study of evolutionary development of institutions is the systematization of their characteristics. Institutional levers of economic growth and economic entities are defined. The grouping of basic elements of the institutional environment for the company's capitalization of enterprise, which forms the basis of the classification management subsystems, is proposed. This proposal allows the detail ways to ensure capitalization of the enterprise in the conditions of dynamic changes of internal and external environment of menage.

Keywords: capitalization; enterprise; institution; institute; institutional environment; institutional factors.

JEL classification: D24, D61, G31

Вступ

Побудова досконалої інституціональної системи економіки має ґрунтуватися на наступних принципах: «системності; справедливого розподілу прав і обов'язків учасників ринку; узгодженості внутрішньодержавних інституцій із міжнародними нормами; рівноконкурентного доступу економічних агентів до обмежених ресурсів державної підтримки; забезпечення мінімізації дискримінаційного впливу постачальників ресурсів на відтворювальні процеси в галузі» [8, с. 91]. Крім того, вважаємо необхідним доповнити цей перелік принципами організації взаємодії економічних агентів на етапах, які наслідують виробництво товарів, а саме: зацікавленість виробників та посередників у своєчасному задоволенні потреб кінцевих споживачів у якісних товарах; взаємодоповненість та взаємоузгодженість і непротиріччя принципів функціонування інститутів у різних галузях економіки, на різних товарних ринках та різної приналежності відповідно до галузей суспільних наук. Лише в такому разі можна прогнозувати отримання синергетичного ефекту від участі великої кількості економічних агентів у процесі нарощування капіталізації окремих об'єктів, а також побудову більш досконалої інституціональної структури суспільства.

Різномасштабні питання інституціональної теорії викладено у працях [1; 3-5; 7; 9; 12]. Проте деякі проблеми досі характеризуються своєчасністю та актуальністю, а саме проблеми, пов'язані із визначенням структури інституціонального середовища капіталізації підприємств та впливу окремих інститутів на капіталізацію підприємств, через що спостерігається певне гальмування процесів розробки дієвих інструментів розвитку господарюючих суб'єктів та економіки загалом. Вагома частина наукових досліджень має абстрактно-теоретичний характер та гальмує реалістичне вивчення інститутів, що знижує практичну значущість наукових розробок.

Мета статті

Капіталізація підприємств повинна мати чіткий категоріальний апарат для відображення реальної інституційної дійсності. Виходячи з того, що в теорії та практиці має місце отождолення понять «інституція» та «інститут», запропоновано авторське визначення «інституцій» як сформованих під впливом історичних, соціально-культурних, часових факторів правил, настанов, традицій, звичаїв, що визначають характер поведінки соціально-економічних суб'єктів, форми взаємодії між ними, сприяють закріпленню конкретних поведінкових процесів і процедур. Категорія «інститут» розглядається при цьому як система законодавчо встановлених норм і правил, що забезпечують стійкі в часі функціонально-структурні форми організації спільної діяльності в процесі життєдіяльності та виробництва, визначають видовий статус організації.

З огляду на наведені визначення інституцій та інститутів метою статті є систематизація базових елементів інституціонального середовища капіталізації та формування комплексу інституціональних факторів сталого розвитку країни і суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження

У забезпеченні капіталізації підприємств значну роль відіграють державні інститути, які виступають розробником «розгалуженої системи формальних норм, правил, стандартів і регламентів, а також гарантом їхнього виконання. «Експансія» держави в економіку відбувається за двома напрямками: в якості розробника «правил гри» та «рефері на полі». Про доцільність державного втручання в економіку свідчать результати досліджень американського історика Ф. Гершикорна, який встановив пряму залежність між рівнем розвитку державного сектору і більш розвинутим державним регулюванням економіки, з одного боку, і рівнем індустріалізації країни, з іншого, що відбувається завдяки стимулюванню державою економічних перетворень унаслідок технічного переозброєння галузей, розробки структурної політики, наукових програм та збільшення інвестицій» [3, с. 47].

У корпоративній або неокорпоративній моделі взаємодії «бізнес – держава» держава виступає важливим економічним агентом, що забезпечує розробку та дотримання загальних «правил гри», а також несе значні соціальні зобов'язання перед суспільством загалом, через що висуває низку вимог до бізнесу. Бізнес у теорії неокорпоративізму виступає представником основних економічних інтересів і забезпечує окремі інституційні форми управління. Так, наприклад, спілки роботодавців через прийняття зобов'язань по сприянню державі і управлінню суспільством отримують певні привілеї, беруть участь у розробці законопроектів та прийнятті політичних рішень [3, с. 49].

На винятковій ролі та значущості інститутів державного управління та планування наголошує А. Амосов [2], стверджуючи, що всі великі проекти індустріального та науково-технічного розвитку було реалізовано винятково через планомірну діяльність органів державного управління. Прикладами розвитку країн Європи, США, Японії та СРСР він доводить важливість акумуляції державою грошових коштів для інвестування, державної підтримки інноваційних проектів та стимулювання державою підприємництва.

Наслідуючи підхід О. Шпикуляк до ієрархічної побудови інститутів країни, економіки [12], пропонуємо наступний спосіб структурування інститутів капіталізації підприємства (рисунок 1). При цьому погоджуємось із С. Кірдіною, що базисні інститути «створюються на основі історичного досвіду, ... зберігають свій зміст, ... із розвитком суспільства проявляються у більш розвинутих і цивілізованих формах, зберігаючи при цьому свою якісну специфіку» [7, с. 59].

Тіньова економіка – стійкий соціально-економічний інститут, що утворюється на основі виникнення у певної частини суспільства потреб у задоволенні економічних інтересів, які вступають у конфлікт із чинним законодавством країни [11, с. 49]. Сприяє розкраданню державного та приватного майна, незаконному відчуженню активів тощо, але незаконно одержані в тіньовому секторі доходи можуть спрямовуватися на збільшення обсягу джерел фінансування майбутньої капіталізації підприємства, в чому спостерігається позитивний внесок у розвиток підприємства.

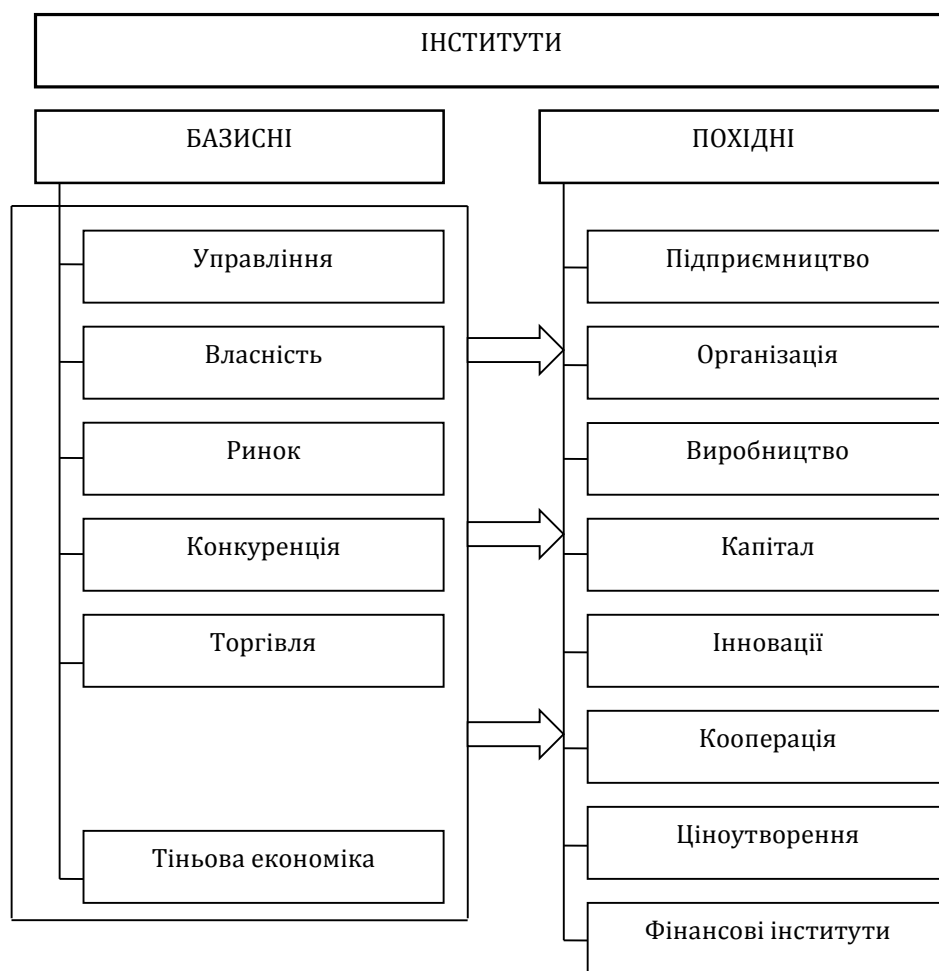

Рис. 1. Інститути капіталізації підприємства

Досліджуючи еволюцію планування та обґрунтовуючи першочерговість участі держави у розвитку економіки країни порівняно із участю вільного ринку, А. Амосов акцентує увагу на важливості інституту стратегічного управління, належний розвиток якого сприятиме досягненню еволюційної вершини довгострокового планування – програмно-цільового планування – створення системи цільових програм, що охоплюють сукупність всіх напрямків науково-технічного, технологічного та соціально-економічного розвитку [2, с. 43]. Також він наголошує, що участь держави у цільових програмах та у галузевих корпоративних планах посилюється у періоди виходу із кризи та відновлення економіки, що є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку економіки України [2, с. 45]. Проте поєднання державних інструментів управління із ринковими забезпечує підвищення ефективності функціонування економіки, прикладом чого виступають високі темпи відновлення економіки за часів НЕПу (приріст 38 % за рік) [10, с. 114].

Головною задачею інституту власності вважається подолання протиріччя між суспільними та приватними інтересами, а також збалансування інтересів власників засобів виробництва, що, на думку

А. Амосова, стає можливим через створення системи публічного контролю за використанням суспільно значущої власності та внаслідок законодавчого обмеження і введення заборонних податків на спекулятивні операції та непродуктивне «проїдання» капіталу [1, с. 18-19]. За сучасних умов саме проблема великого обсягу приватних статків у розрахунку на 100 тис. жителів, непродуктивного «проїдання» капіталу та важливості його інвестування в інноваційний розвиток підсилює необхідність функціонування інституту трансформації приватних статків у продуктивний капітал як окремого структурного елементу інституту власності [1, с. 16].

Визначальною характеристикою розвинутого ринку є конкуренція. Вагомість антимонопольних інститутів посилюється за умов розвитку висококонцентрованого виробництва і відповідних до нього монополістичних та олігополістичних структур, які є причиною прогресивної динаміки цін. Відповідно до результатів розрахунків, проведених російськими вченими, лише близько 10 % створеної у реальному секторі валової доданої вартості є наслідком зростання виробництва у фізичному обсягу, решта – наслідок підвищення цін і рентабельності [4, с. 3]. Отже, очевидною є необхідність антимонопольного захисту малого та середнього бізнесу.

Похідні інститути виникають як наслідок розвитку економіки у різних економічних системах. Конструювання похідних інститутів капіталізації ініціюється тими індивідами, які зацікавлені у зростанні вартості об'єкта капіталізації, – власниками бізнесу та акціонерами насамперед. Д. Норт підкреслював, що «інститути не обов'язково – і навіть далеко не завжди – створюються для того, щоб бути соціально ефективними; інститути... створюються скоріше для того, щоб слугувати інтересам тих, хто займає позиції, що дозволяють впливати на формування нових правил» [9].

Інститути капіталізації створюються на основі базисних інститутів відповідно до вимог та інтересів зацікавлених у капіталізації осіб та в процесі свого розвитку поступово підпорядковуються інтересам учасників, пов'язаним із нарощуванням вартості об'єктів.

Фінансові інститути, які виступають посередниками в інвестиційних процесах, а також виконують функцію планування цін на гроші та цінні папери, можна вважати тим суб'єктом, який бере участь у визначенні розміру ринкової капіталізації підприємства. Проте негативний вплив на капіталізацію підприємства здійснює «надмірна комерціалізація банків, які наживаються на штучному завищенні відсоткових ставок і на фінансових спекуляціях» [1, с. 11]. Він стверджує, що за умов останньої глобальної кризи вітчизняні банки «замість надання допомоги промисловим підприємствам займаються валютними спекуляціями» [1, с. 19-20], тим самим вони зменшують довіру до національної валюти і виступають однією з причин недостатнього рівня майбутньої капіталізації.

С. Гурієв та К. Сонін провели економетричний аналіз даних для великої кількості країн, за результатами якого дійшли висновку, що «фінансовий розвиток забезпечує прискорення економічного зростання». Розвиток фінансових інститутів обумовлює в середньому щорічно 1 % економічного зростання. Від фінансової нерозвиненості програють високотехнологічні галузі (машинобудування, фармацевтика, мікроелектроніка та ін.) [5].

Інститути інновацій забезпечують капіталізацію підприємств на якісній основі шляхом розробки нової наукової, техніко-технологічної та культурно-промислової продукції та її впровадження у промислове виробництво. Організаційно-структурною формою цього інституту виступає інноваційний комплекс, складові елементи якого диференціюються залежно від внутрішніх умов функціонування конкретної країни.

Корисним вважаємо досвід зарубіжних країн у стимулюванні інноваційної діяльності. Так у США створення інноваційних комплексів навколо провідних університетів одержало підтримку з боку держави, яка надала їм право продажу інтелектуальних результатів, які були отримані за рахунок державних коштів; а також право створення спеціальних посередників із ліцензування університетських розробок. Крім того, пряма участь промисловості в університетських розробках стимулювалася шляхом надання податкових пільг. Муніципальна влада у створенні інноваційних комплексів вбачала значний потенціал регіонального прогресу, а через це виступала вагомих фактором конкуренції. У США створювалися цілі «регіони науки», які поширювалися до меж адміністративно-територіальних утворень.

У Німеччині інноваційним комплексам конституційно гарантовано автономію у виборі наукових пріоритетів та їхньому фінансуванні та низку академічних свобод. Регулювання з боку держави є обмеженим.

Ізраїль досліджує та використовує науковий досвід різних поколінь та цивілізацій шляхом участі у науково-інноваційній кооперації, особливо із європейськими діаспорами [4, с. 69-70].

Підтверджуючи необхідність інноваційного розвитку, академік РАН В. Маєвський зауважує, що на основі теорії довгих хвиль Н. Д. Кондратьєва протягом наступних 20 років прогнозується економічний підйом через оновлення інформаційних технологій та розрахунків [6, с. 602].

Інститут інновацій – це основа інноваційної економіки. Практика його функціонування доводить, що інститут інновацій через форму власної організації тісно пов'язаний із інститутом кооперації.

Із важливістю інституту кооперації погоджуються М. Малік, О. Шпикуляк та О. Лузан, вважаючи кооперацію одним із важливих напрямів у галузі інституційних перетворень [8, с. 91].

Інститут кооперації передбачає наступні її основні форми:

- кооперація договірна – між самостійними підприємствами з метою підвищення конкурентоспроможності кожного з них як результату організації спільної діяльності;
- кооперація на проектній основі наукових центрів та закладів із зарубіжними та вітчизняними інвесторами.

Кооперація сприяє підвищенню ефективності бізнесу спеціалізованого підприємства. Для малих та середніх підприємств кооперація надає низку переваг:

1. Оптимізація виробничого процесу.
2. Більш повне використання виробничих потужностей підприємства.
3. Зростання якості продукції як результат поглиблення спеціалізації підприємства.
4. Гарантований збут продукції.
5. Упровадження інновацій та їх ефективне використання.
6. Покращення фінансового стану підприємства.
7. Гнучкість підприємства до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.
8. Зміцнення корпоративного духу працівників підприємства.

Базові та похідні інститути капіталізації формують певне інституціональне середовище – систему умов, факторів та процедур, необхідних для капіталізації об'єктів. Забезпечення капіталізації об'єктів різного рівня можливе за умов певного інституційного середовища, базові елементи якого систематизовано на рисунку 2.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, дослідивши сутність інститутів та інституцій, а також принципові інституціональні особливості функціонування господарюючих суб'єктів, ми сформуваємо комплекс інституційних факторів сталого розвитку країни та суб'єктів господарювання:

- поєднання державних та ринкових інструментів управління;
- підтримка та захист малого та середнього бізнесу;
- прозора судова система;
- розгалужена система фондових бірж;
- розвинене фінансове посередництво;
- обмеженість спекулятивних операцій фінансових установ;
- наявність державної власності на підприємствах базових видів економічної діяльності;
- продуктивне використання капіталу;
- інноваційний характер економічного зростання;
- розвиток кооперації;
- підвищення відповідальності органів управління та суб'єктів ринкових відносин;
- підвищення ролі виробничих колективів та міських громад, об'єднань громадян.

Інституціональне середовище капіталізації					
Правові	Науково-організаційні	Фінансові	Економічні	Інформаційні	Соціальні
<p>Формування системи нормативно-правових актів для забезпечення процесу капіталізації</p> <p>Удосконалення законодавства з метою розвитку інвестування у реальний сектор економіки</p> <p>Регламентация процедур розробки, прийняття та реалізації стратегічних документів</p>	<p>Науково-методичне забезпечення процесів капіталізації</p> <p>Визначення пріоритетів капіталізації об'єктів макро-, мезо- та мікрорівня</p> <p>Визначення форм капіталізації та механізмів її забезпечення</p> <p>Розвиток фінансового посередництва</p>	<p>Формування сприятливого інвестиційного клімату у державі, регіоні, галузі</p> <p>Оптимізація складу та структури джерел фінансування капіталізації</p> <p>Визначення фінансових механізмів стимулювання стейкхолдерів</p>	<p>Визначення комплексу показників капіталізації</p> <p>Інвестиційна діяльність</p> <p>Матеріально-технічне проектування та забезпечення виробничого процесу</p> <p>Вихід на IPO</p>	<p>Юридичний супровід учасників процесу капіталізації</p> <p>Консалтингові послуги із забезпечення різних форм капіталізації</p> <p>Інжиніринговий супровід капіталізації у реальному секторі економіки</p>	<p>Визначення груп впливу (соціальних організацій) на діяльність підприємства</p> <p>Формування місії підприємства та корпоративного духу</p> <p>Нематеріальні форми мотивації стейкхолдерів</p>

Рис. 2. Базові елементи інституціонального середовища капіталізації

Список літератури

1. Амосов, А. Стратегия великой державы в судьбе России [Текст] / А. Амосов // Вестник Института экономики РАН. – 2009. – № 2. – С. 7-21.
2. Амосов, А. Эволюция планирования [Текст] / А. Амосов // Экономист. – 2002. – №12. – С. 39-45.
3. Большаков, С. Институционализация отношений между государством и бизнесом: тенденции и приоритеты [Текст] / С. Большаков, Ю. Большакова // Человек и труд. – 2011. – № 5. – С. 46-49.
4. Городецкий, А. Е. О конкурентных основах развития инновационной экономики [Текст] / А. Е. Городецкий // Вестник Института экономики РАН. – 2011. – № 2. – С. 61-75.
5. Гуриев, С. Богатство, капитализация и рост [Электронный ресурс] / С. Гуриев, К. Сонин // Эксперт. – 2003. – № 24. – Режим доступа: http://expert.ru/expert/2003/24/24ex-kapital2_32523/.
6. Извлекаемая уроки из кризиса: обсуждение научного сообщения, сделанного академиком В. В. Ивантером и д. э. н. В. С. Панфиловым на заседании Президиума РАН 21.10.2010 г. [Материалы обсужд. подгот. Г. А. Заикина] [Текст] // Вестник Российской Академии наук. – 2011. – № 7. – С. 600-602.
7. Кирдина, С. Г. Институциональные матрицы и развитие России: введение в Х-У-теорию [Текст] / С. Г. Кирдина. – М. ; СПб. : Нестор-История, 2014. – 468 с.
8. Малік, М. І. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері [Текст] / М. І. Малік, О. Г. Шпикуляк, О. Ю. Лузан // Економіка АПК. – 2013. – № 4. – С. 86-93.
9. Норт, Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики [Текст] / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
10. Смирнова, Е. В. Эволюция систем планирования предприятий, их модификации и взаимосвязь с развитием экономики [Текст] / Е. В. Смирнова // Вестник Оренбургского Государственного Университета. – 2011. – № 8. – С. 111-121.
11. Шведчикова, Т. М. Тіньова економіка як елемент інституційного середовища сфери товарного обігу [Текст] / Т. М. Шведчикова // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – К. : НДЕІ, 2003. – № 6 (25). – С. 49-53.
12. Шпикуляк, О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку [Текст] : монографія / О. Г. Шпикуляк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 396 с.

References

1. Amosov, A. (2009). Strategiya velikoy derzhavy v sudbe Rossii. Vestnik Instituta ekonomiki RAN, 2, 7-21.
2. Amosov, A. (2002). Evolyutsiya planirovaniya. Ekonomist, 12, 39-45.
3. Bolshakov, S. (2011). Institutsionalizatsiya otnosheniy mezhdru gosudarstvom i biznesom: tendentsii i priorityty. Chelovek i trud, 5, 46-49.
4. Gorodetskiy, A. E. (2011). O konkurentnyih osnovah razvitiya innovatsionnoy ekonomiki. Vestnik Instituta ekonomiki RAN, 2, 61-75.
5. Guriev, S. (2003). Bogatstvo, kapitalizatsiya i rost. Retrieved from: http://expert.ru/expert/2003/24/24ex-kapital2_32523.
6. Izvlekaya uroki iz krizisa: obsuzhdenie nauchnogo soobscheniya, sdelannogo akademikom V. V. Ivanterom i d. e. n. V. S. Panfilovyim na zasedanii Prezidiuma RAN 21.10.2010 g. Vestnik Rossiyskoy Akademii nauk, 7, 600-602.
7. Kirdina, S. G. (2014). Institutsionalnyie matritsyi i razvitie Rossii: vvedenie v H-Y-teoriyu. Moscow: Nestor-Istoriya.
8. Malik, M. I. (2013). Instituti y Institutsiyi u rozvitku integratsiynih protsesiv v agrarniy sferi. Ekonomika APK, 4, 86-93.
9. Nort, D. (1997). Instituty, institutsionalnyie izmeneniya i funktsionirovanie ekonomiki. Moscow : Fond ekonomicheskoy knigi «Nachala».
10. Smirnova, E. V. (2011). Evolyutsiya sistem planirovaniya predpriyatiy, ih modifikatsii i vzaimosvyaz s razvitiem ekonomiki. Vestnik Orenburgskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 8, 111-121.
11. Shvedchikova, T. M. (2003). Tinyova ekonomika yak element Institutslynogo seredovischa sferi tovarnogo oblygu. Formuvannya rynkoviyh vidnosin v Ukrayini, 6 (25), 49-53.
12. Shpikulyak, O. G. (2010). Institutsiyi u rozvitku ta reguluyuvanni agrarnogo rynku. Kyiv: NNTS.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2015 р.